

УДК- 351.96: 321.341.1

Перевізник В.М. – аспірант Навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України. м. Харків, вул. Лермонтовська, 28.

Pereviznyk V.M. – researcher of Training Research and Production Center of the National University of Civil Protection of Ukraine, Lermontovska str, 28.

ІСТОРИЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ГЕНДЕРУ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

HISTORY OF DEFINING THE CONCEPT OF GENDER, METHODOLOGICAL BASES OF INTERPRETATION

У статті розглянуто питання становища жінок у суспільстві, розширення їх прав та можливостей, проблеми залучення жінок у суспільне життя в якості активних її учасників є актуальними для багатьох країн. Розглянуто феномен «тихої жіночої революції в світовому масштабі», тобто проникнення жінок в політичні й ділові кола суспільства, або про одну з перемог революцій минулого століття. Позиції жінок в громадських і політичних структурах, що значно змінилися за останній час, проте гендерні відносини як і раніше залишаються найбільш проблематичними й напруженими в політичній сфері суспільства.

Вивчена система виховання в українській культурі, яка спрямована на постійне відтворення схем і сценаріїв, в яких зафіксована слабка жіноча позиція. Одночасно в суспільстві складаються міфи про рівноправні положення жінок на заході й нестабільному положенні жінки в українському суспільстві. Подібна подвійність в репрезентації становища жінок в політиці, суспільстві, а також в громадській свідомості й дискурсі, зумовлює необхідність мультипарадигмальності підходу до вивчення даного питання. Ситуація парадоксальності й розриву між декларованим і фактичним, між стереотипом і реальністю характерна для сучасного українського суспільства.

Проведено аналіз зміни в політичному знанні й політичних практиках внаслідок включення гендерної проблематики. Дана мета конкретизується через демонстрацію протиріччя між декларативною і фактичною гендерною рівноправністю в політиці України.

Ключові слова: *гендер, гендерна політика, гендер у сучасному суспільстві, методологія поняття гендер.*

At the statti, the nutritional status of women's camp at the support, the expansion of women's rights and opportunities, the problems of women's getting at

the support life in the capacity of active participants are relevant for the country. The phenomenon of "quiet life revolution on a light scale" is discerned, so that women penetrate into the political days of the cola of the suspension, for about one revolution of the last century. Positions of women in large and political structures, which have significantly changed in the last hour, have become the most problematic and problematic strains in the political sphere of the suspension.

The system of vikhovannya in the Ukrainian culture is evolved, as it is based on the post-production of schemes and scenarios, in which the weakness of the woman's position is fixed. One hour in the suspension there is a myth about the equal position of women in the unstable situation of women in the Ukrainian suspension. There is a subtlety in the representation of women's camp in politics, support, as well as in the community's discourse, there is a sense of the need for multiparadigm to approach this meal. The situation of paradoxicality and development between declared and factual, between stereotypes and reality is characteristic of the bitter Ukrainian suspension.

An analysis of the change was carried out in political knowledge of political practices in addition to the inclusion of gender issues. Given meta to be concretized through the demonstration of contradiction between declarative and factual gender equality in the politics of Ukraine.

Key words: *gender, gender policy, gender in the current support, methodology of gender.*

Постановка проблеми Розробка методологічного базису для вивчення гендерної політики є найважливішою умовою її пізнання. На етапі проведення реформ, коли всі сторони суспільного життя схильні до кризи, для їх успішного завершення, дотримання інтересів великих соціальних груп, задоволення потреби населення необхідно звернути особливу увагу на ефективне використання людського потенціалу суспільства. Рішення саме цього завдання покликане забезпечити проведення ефективної державної гендерної політики. Саме вивчення поняття гендеру, та гендерної політики дає можливість використовувати потенціал суспільства для вирішення завдань, що забезпечують поступальний розвиток суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблема державного регулювання гендерної політики та її впливу в цілому на суспільне життя країни безпосередньо пов'язана із проблемою доцільності та ступеню впливу втручання держави та інших обставин у державі. Більшість досліджень у цій галузі базуються на роботах відомих учених[4; 5].

Метою статті є визначення поняття гендеру, та впливу державного управління на гендерну політику та формуванні її складових у контексті наукового знання.

Виклад основного матеріалу Соціальні передумови фемінізму проявляються в розвитку індустріальної цивілізації, в секуляризації суспільства й зламі його феодально-станової організації залучення жінок до

роботи за наймом, що створює передумови для принципового перетворення жінок у власність.

Інтелектуальними передумовами фемінізму були різні критичні, щодо суспільства теорії, соціально-філософські та політичні концепції останніх століть. Сьогодні фемінізм - це перш за все альтернативна філософська концепція соціокультурного розвитку. Однак протягом досить тривалого періоду він існував як ідеологія рівноправності жінок і як соціально-політичний рух. Ці два аспекти фемінізму надзвичайно важливі для становлення його теорії: саме в пошуках відповідей на реальні питання, що стосуються статусу жінок в суспільстві, теоретики фемінізму, не задоволені традиційної соціальної наукою, стали формулювати і свої теоретичні претензії до традиційного західного знання, і нові теоретико-методологічні підходи до аналізу культури[4].

Наукові та методологічні передумови категоріального обґрунтування гендеру. Психологія, історія, соціологія, етнографія були першими дисциплінами, які підготували обґрунтування категорії гендеру як міждисциплінарного поняття, зробили його респектабельним в системі наукового знання. На початку це відбувалося через виявлення, висловлюючись словами Томаса Куна, автора "Структури наукових революцій" (1962), аномалій - фактів, які не могли бути пояснені науковим співтовариством засобами розділяється ними системи знання (парадигми). Якщо чоловічі і жіночі способи поведінки і самореалізації зумовлені природою, то чому в різні історичні епохи, в різних соціумах і культурах чоловічі і жіночі стереотипи часто не збігаються? Так, Маргарет Мід, американський антрополог, в 1931-1933 роках на підставі порівняльного вивчення трьох племен Нової Гвінеї (арапеші, мундугуморов і тчамбулі) прийшла до висновку, що моделі поведінки чоловіків і жінок в цих трьох племенах істотно розрізняються, і, таким чином, не можна говорити про природну заданість, а лише про культурної детермінованості чоловічих і жіночих поведінкових стереотипів. Нетрадиційне розподіл чоловічих і жіночих ролей було виявлено і в культурах північноамериканських індіанців, що дозволило говорити про товариства з нетрадиційною системою тендерних ролей[6].

Концептуалізації поняття тендеру сприяла й загальнометодологічна атмосфера другої половини 20 століття. Якщо класичне розуміння науки та наукової раціональності виходило з переконання, що наукове, неупереджене свідомо має й здатне адекватно осягнути предмет пізнання, перш за все об'єктивні закони природи або суспільства, що діють динамічно або статистично, то некласичне розуміння наукової раціональності включило в аналіз і розгляд крім об'єкта пізнання ще й коши пізнання. Таким чином, об'єкт розгляду й аналізу передбачає пізнання у взаємодії з "станами життя й свідомості" суб'єкта пізнання, в контексті історії[3].

Постнекласичне розуміння наукової раціональності зробило ще більший акцент на суб'єктивну сторону пізнавального процесу, визнавши різноманітність суб'єктів пізнання та їх ціннісних орієнтацій, роль історичного й соціального контексту, в якому ці суб'єкти діють. Постнекласичні науки розширюють роль рефлексії над діяльністю, в рамках якої вивчаються об'єкти. Вона враховує співвіднесеність характеристик одержуваних знань про об'єкт не тільки з особливістю засобів і операцій діяльності, але і з її ціннісно-цільовими структурами.

Відому роль у становленні постнекласичного типу раціональності зіграли ідеї постструктуралізму та постмодернізму. Таким чином, була підготовлена методологічна база для визнання особливого бачення науки та наукового дослідження, суб'єктом якого виступає не універсальний "об'єктивний" (в історії це, як правило, був чоловік) суб'єкт, а гендерно-імзначений суб'єкт - чоловік чи жінка[1].

Некласичний і посткласичний типи раціональності уможливили законним вивченням повсякденності не як "нижчої реальності", вивченням якої можна знехтувати, а як необхідна умова формування й функціонування суб'єкта, яким неможливо знехтувати.

У підсумку, можна сказати, що з одного боку, поява поняття тендер стало відповіддю на численні виклики сучасної західної цивілізації, зокрема, в результаті сформованих історичних, соціальних і культурних умов, які призвели до формування нового феміністичного руху. Науці знадобився новий концептуальний апарат для теоретичного аналізу суспільства, коли стать людини починає розглядатися в соціальному й політичних контекстах. З іншого боку, поява поняття тендер було обумовлено формуванням наукових методологічних передумов концептуалізації поняття тендер, на це вплинула загальнометодологічна і наукова атмосфера 20-го століття[6].

Гендером стали називати соціокультурну стать, на відміну від статі біологічної. Це означало, що "центральним предметом досліджень - стає історія гендерних відносин тобто тих відносин між чоловіками і жінками, які будучи одним з найважливіших аспектів соціальної організації, особливим чином висловлюють її системні характеристики й структурують відносини між індивідами, усвідомлюють свою тендерну приналежність у специфічному культурно-історичному контексті.

"Гендер", в якості базового поняття, формує новий образ феміністського дослідження, перевизначаючи основоположні для фемінізму стратегії рівності й відмінності. Це виразилося, по-перше, в усвідомленні необхідності вивчення чоловіків і формування чоловічого досвіду нарівні з вивченням жінок і жіночого досвіду. У цьому сенсі предметом гендерних досліджень, на відміну від досліджень жінок, виявляється вже не тільки жінки, а й співвідношення статей і, більш того, - різні форми статевої ідентичності, що не укладаються в рамки традиційної дихотомії. По-друге, гендерна оптика виявляється більш продуктивною в плані фіксації відмінностей у жіночому досвіді й вивчення

механізмів відтворення цього досвіду в їх соціально-історичній специфіці. Зокрема, менш однозначною стає й інтерпретація найважливішої для фемінізму теми дискримінації жінок. Значення гендерних досліджень пов'язано з їх епістемологічної і методологічної специфіки, які обумовлені їх взаємодією зі структуралізмом й постструктуралістськими течіями та участю в цілому ряді "поворотів", що відбулися в гуманітарному знанні останній третині ХХ століття[2].

Важливим досягненням представників гендерних дослідників стало подолання традиційних уявлень про співвідношення приватного й публічного, закріпленого в концепції "розділених сфер". Розроблена істориками концепція "жіночої влади", описувала неформальні канали впливу на політичні рішення, якими користувалися жінки у відсутності в них публічно визнаного авторитету. З іншого боку, як показують історики, "кошти патріархального панування не вичерпувалися економічними, політичними й культурними інститутами (включаючи релігію та освіту), що обмежують доступ жінок до публічної сфери: важливим його інструментом є також і контроль над жіночою сексуальністю в найширшому сенсі". Це, а також факти постійного порушення кордонів між приватною та публічною сферою, показали історичну обумовленість цих кордонів і неможливість однозначно визначити напрямок, в якому розвивається їх взаємодія. Гендер як соціальна конструкція/теорія соціального конструювання гендера, В рамках цього підходу гендер розуміється як організована модель соціальних відносин між жінками й чоловіками, конструюється основними інститутами суспільства. Цей підхід заснований на двох постулатах: 1) гендер конструюється за допомогою соціалізації, розподілу праці, системою гендерних ролей, сім'єю, засобами масової інформації; 2) гендер будується й самими індивідами - на рівні їх свідомості, прийняття заданих суспільством норм і підлаштувань під них (в одязі, зовнішності, манері поведінки). Гендерна приналежність індивіда проявляється в тому, що людина робить і робить постійно в процесі взаємодії з іншими людьми[5].

Коли соціальне виробництво гендера стає предметом дослідження, зазвичай розглядають, як гендер конструюється через інститути соціалізації, розподілу праці, через культуру, проблеми гендерної стратифікації і нерівності. Гендер як стратифікаційна категорія в сукупності інших стратифікаційних категорій. Гендер, поділяє соціальні відносини й ролі між чоловіками та жінками, - категорія стратифікаційна. Але крім гендера, такими категоріями є клас, раса, вік.

Перспектива розвитку гендерних досліджень в Україні, це курс на демократизацію суспільного життя, який створив можливості для відродження в країні незалежного жіночого руху. А з іншого боку, процеси соціально-економічної трансформації спровокували посилення гендерної асиметрії - нерівності в соціальних позиціях жінок і чоловіків, погіршення становища жінок у багатьох сферах суспільного життя. Все це вимагало свого

осмислення. На даний момент можна сказати, що "гендерні" інституції переживають свій ренесанс, хоча процес їх затвердження відбувався далеко не безболісно. Як фактори, що сприяли просуванню жіночих і гендерних досліджень в Україні можна назвати такі: взаємодія з жіночими політичними й соціальними організаціями, в тому числі й європейськими, що поступово стали забезпечувати інфраструктуру інтелектуального обміну; "Фактор глобалізації", інтелектуальна й фінансова підтримка західних фондів і дослідницьких організацій - в ситуації кризи інституту науки в Україні це дозволило не тільки брати участь у житті міжнародного наукового співтовариства, отримувати доступ до професійної літератури та інших джерел наукового зростання, але й створило умови для матеріальної зацікавленості наукових чиновників у підтримці "гендерних" починань; формування нових освітніх структур, які опинилися більш відкритими для гендерної тематики, ніж традиційні наукові та освітні установи; отримання "гендерними" інституціями державної підтримки; "Особистий фактор", без якого неможливо виживання в умовах нестабільності. Інституціоналізація гендерних досліджень в Україні стала важливим фактором перетворення наукового та освітнього середовища[4].

Першим параметром тенденцій дискурсивного поля є той факт, що становлення гендерних досліджень в Україні є симптомом зміни режимів влади, переходу від "абсолютистської", заснованої на прямому й байдужому до статі насильство влади радянського періоду, до "наглядової" влади, "владизнання, заснованої на символічному насильстві й виробляє "індивідуалізує суб'єктивність", що характеризується гендерним або статевим маркуванням. За радянських часів "жіноче" проходило домінуючим чоловічим дискурсом і суб'єктовне лише в категоріях соціального статусу, чому відповідала практика "гендерних досліджень" як "збору даних" про "положенні жінок".

Другим параметром розрізнення тенденцій, які існують в дискурсивному полі вітчизняних "жіночих" і гендерних дослідженнях, є для нас самовизначення їх представників щодо способів легітимації інтелектуальної діяльності. Існуюча тут проблема пов'язана з освоєнням концептуального апарату "жіночих" і гендерних досліджень і перекладом виникнення на Заході інтелектуального багажу в вітчизняну мовну й наукову практику, а також з осмисленням існуючих розривів між ними та науковою традицією, практикою, суспільною свідомістю[2].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямі Еволюція, трансформація та інтерпретація концептуального апарату гендерних досліджень зазнала змін як в Україні, так і на Заході. Перш за все, варто відзначити різні громадські та історико-часові рамки появи досліджень про жінок, експлікація понять також обумовлена національною специфікою. Поява усвідомлення необхідності вивчення чоловіків і формування чоловічого досвіду нарівні з жіночим, категоризація поняття тендер, основні рівні диференціації поняття стать і гендер, а так само

подолання традиційних уявлень про співвідношення публічного й приватного, з одного боку, були логічною відповіддю на процеси, що відбуваються в суспільстві й науковому дискурсі України та західних держав, з іншого боку, слід підкреслити характер запозичення з англо-американської традиції. Тому процес апробації, впровадження гендерної системи носить суперечливий характер для України. Гендер став симптомом експансії, це зауваження характерно для України, тому що не може бути адекватно досвіду різних культур, традицій і мов. Якщо ж порівнювати досвід України та Заходу, то слід підкреслити відмінність у розстановці культурно-символічних акцентів, і глибинне патріархальні основи українського філософського поля, які пізніше надають безперечний вплив на формування державної політики по відношенню до жінок за радянських часів.

Список використаної літератури:

1. Вілкова О. Сучасні моделі гендерної політики: сутність та особливості впровадження / Олена Вілкова // Політ. менеджмент. – 2008. – № 6. – С. 160–166.
2. Тукаленко І. Від рівності прав до рівності можливостей / Інна Тукаленко // Політ. менеджмент. – 2008. – № 5. – С. 128–135.
3. Гендерні підходи у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 1 черв. 2012 р. – Луцьк, 2012. – 204 с
4. Грицяк Н. Формування гендерної політики в Україні: проблеми теорії, методології, практики : монографія / Наталя Грицяк. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 384 с
5. Мельник Т. М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності / Т. М. Мельник. – 2-ге допов. вид. – К., 2010. – 440 с.
6. Соколов В. Тенденції гендерної політики в Європі та Україні / В'ячеслав Соколов, Марина Саприкіна // Політ. менеджмент. – 2008. – № 3. – С. 120–127.

References:

1. Vilkova O. Suchasni modeli gendernoyi politiki: sutnist ta osoblivosti vprovadzheniya // Polit. menedzhment. – 2008. – # 6. – S. 160–166.
2. Tkalenko I. Vid rlvnosti prav do rlvnosti mozhlivostey / Inna Tkalenko // Polit. menedzhment. – 2008. – # 5. – S. 128–135.
3. Genderni pidhodi u sferi derzhavnoyi sluzhbi ta sluzhbi v organah mltsevego samovryaduvannya : materlali mlzhnar. nauk.-prakt. konf., Lutsk, 1 cherv. 2012 r. – Lutsk, 2012. – 204 s
4. Gritsyak N. Formuvannya gendernoyi politiki v Ukrayini: problemi teoriyi, metodologiyi, praktiki: monografiya / Natalya Gritsyak. – K. : Vid-vo NADU, 2004. – 384 s

5. Melnik T. M. Tvorenniya susplivva gendernoyi rivnosti: mizhnarodniy dosvid. Zakoni zarubizhnih krayin z gendernoyi rivnosti / T. M. Melnik. – 2-ge dopov. vid. – K., 2010. – 440 s.

6. Sokolov V. Tendentsiyi gendernoyi polittiki v Evropi ta Ukraini / V'yacheslav Sokolov, Marina Saprikina // Polt. menedzhment. – 2008. – # 3. – S. 120–127.